

Володимир КОВАЛЬЧУК
(Київ, Україна)

**Ділові листи керівництва
ОУН(б) і УПА
(за матеріалами фондів Галузевого
державного архіву Служби безпеки
України)**

Одним з видів документації Організації українських націоналістів-бандерівців (далі – ОУН(б) і Української повстанської армії (далі – УПА) були ділові листи. У 1943 – 1944 рр. вони циркулювали у системі повстанського документообігу нарівні з директивно-розпорядчими, виконавчими, обліково-статистичними, процесуально-судовими документами [49, с. 20].

Такий сегмент епістолярної спадщини керівного активу ОУН(б) і УПА як ділові листи практично не досліджений у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Були лише актуалізовані деякі листи Степана Бандери [46, с. 261–349; 56, с. 387–391, 578–579; 57, с. 376–387; 58, с. 122–132, 153–159, 245–333, 441–445, 495–609; 59, с. 534–549, 554–573], Романа Шухевича [56, с. 579–589], Миколи Лебеда [58, с. 457–472; 59, с. 257–263], Ніла Хасевича і Миколи Дужого [47, с. 92–94]. Олександр Сич актуалізував кілька ділових листів Степана Ленкавського [51]. Володимир Мороз [54, с. 172–182] і Михайло Романюк [1] розпочали видання епістолярної спадщини Петра Федуна.

На ділові листи особливо багаті фонди 2, 5, 6, 13, 65 Галузевого державного архіву Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Зокрема, там зберігається епістолярій керівника ОУН(б) Степана Бандери та його соратників в американській зоні окупації Німеччини, головного командира УПА Романа Шухевича, його наступника Василя Кука, провідника ОУН(б) на Закарпатті та Волині Василя Галаси (Галади?), працівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуна, багаторічного референта оунівської Служби безпеки Миколи Арсенича-Березівського та багатьох інших, менш відомих представників керівного активу ОУН(б) і УПА (Роман Кравчук, Яків Бусол, Олекса Гасин, Осип Дяків, Василь Сидор, Василь Охримович).

Потреба актуалізувати зміст усього комплексу ділових листів керівництва ОУН і УПА з фондів ГДА СБУ давно на часі. І не лише задля ліквідації “лакун” в історії українського визвольного руху ХХ ст. Досі немає “фізичного” доступу до цих джерел широкого кола зацікавлених осіб. Донедавна в ГДА було заведено, що якщо один чи декілька листів, у яких не міститься відомостей, що становлять державну таємницю, підшиті до секретної справи, вона дослідникам не видавалася. Таким чином, лист, долучений до справи під грифом “Цілком таємно”, “Таємно” як речовий доказ у конверті або як переклад на російську мову, що є додатком до певного документа НКВС чи МДБ, ставав своєрідним “бранцем” документів-“сусідів”.

Нижньою хронологічною межею більшості документів (виняток – лист Степана Бандери за 1940 р.) є 1944 рік, а верхньою – 1954-й. Так, 21 червня 1944 р. провідник Львівського краю ОУН(б) Роман Кравчук написав до свого підлеглого “Шпака” листа, в якому торкнувся широкого кола поточних справ, зокрема поцікавився станом матеріального забезпечення однієї зі старшинських (офіцерських) шкіл УПА, дисципліною у боївках [22, арк. 10]. У “ювілейний” для УРСР 1954 рік (відзначалося 300-річчя Переяславських подій) 14 квітня почесний головний (і останній) командир УПА Василь Кук спрямував лист до Демського-“Марка” [3, арк. 170–171].

Специфікою ГДА СБУ є те, що там практично не зберігся діловий епістолярій керівного активу ОУН в Україні, датований до 1944 року. Чим це зумовлено?

На нашу думку, такий хронологічний “зсув” пояснюється не так специфікою фондоутворення в згаданому архіві, як змінами у структурі документальних різновидів системи документообігу ОУН(б) і УПА. Якщо в другій половині 1943 – на початку 1944 рр. в повстанських структурах назагал домінувала виконавча, меншою мірою директивно-розпорядча документація, то з 1945 р. повсюдно почалося її заміщення, а потім і практично повне витіснення діловим епістолярієм (приватне існувало паралельно). Універсальні за змістом і лаконічні за формою ділові листи поступово виходять на перший план. Стали замінювати собою і накази, і інструкції, і звіти. У такий спосіб повстанці зводили до мінімуму “витік інформації” про повстанський рух. Адже у Західній Україні розпочалося друге відновлення радянської влади й вона жваво цікавилася націоналістами.

Яким чином листи керівників ОУН(б) і УПА потрапили до архіву спецслужби? Шлях був звивистим. По-перше, внаслідок чекістсько-військових операцій працівників НКВС чи МДБ. По-друге, вони ставали “побічним продуктом” агентурно-оперативних міроприємств даних структур. У яких місцях листи знаходили? Нічого унікального – більшість була вилучена під час затримання чи знищення бандерівського активу, особисто у зв’язкових, кур’єрів, в умовних місцях (“мертвих” пунктах зв’язку), у криївках організаційних активістів та спеціальних сховках організаційної документації. 3 жовтня 1950 р. лист Василя Кука до Петра Федуна працівники УМДБ Станіславської обл. (зараз – Івано-Франківська) знайшли в упаковці від зубної пасти серед речей ліквідованого провідника Долинського надрайону “До рошенка” [35, арк. 90].

З більш ніж 550-и виявлених одиниць ділових листів на фонд 2 ГДА СБУ припадає 78 одиниць, на фонд 6 – біля 50-и, фонд 13 – 115, фонд 65 – понад 300 листів. При цьому лише кожен шостий лист з фонду 2 й кожен четвертий з фонду 65 є оригіналом чи фотокопією оригіналу. У фондах 6 і 13, навпаки, оригіналів утричі більше ніж копій.

Більшість листів збереглися в копіях. Оригіналів приблизно третина від загальної кількості. Нами виявлено і декілька уривків (фрагментів) оригіналів, наприклад лист Василя Кука до невідомого адресата (від 25.10.1945 р.) [40, арк. 197] і лист Михайла Арсенича до невідомого (від 20.10.1946 р.) [9, арк. 96–111].

Автори листів, як правило, підписувалися псевдонімами, криптонімами (наборами чисел) або різними комбінаціями слів, букв і чисел. “Пальма першості” за їх кількістю належить талановитому конспіратору Василю Куку (36) і очільнику УПА Роману Шухевичу (теж 36). У “спину їм дихає” Василь Галаса (30). Він залишив далеко позаду Петра Федуна (22).

Узагальнення маргіналій співробітників радянських спецслужб на листах другого блоку показує, де саме ці письмові артефакти найчастіше виявляли. Домінують регіони Західної України – Галичина (Львівщина, Івано-Франківщина), Волинь (Рівненщина, Волинська обл.), Поділля (Тернопільщина, Хмельниччина). Як правило, величина посади людини в ОУН(б) чи УПА прямо пропорційна кількості листів, що залишилися після неї. Чим вищу посаду в повстанських організаціях людина займала, тим більш розпорошеним ставав її епіс-

толярій. Причина зрозуміла. Якщо доводиться керувати (і переписуватися з) багатьма підлеглими, будь-яка система конспірації рано чи пізно дасть збій.

За деякими винятками (виявлення у 1954 р. архіву Василя Кука в Рожнятинському р-ні Івано-Франківської обл.) [8], на великі комплекси документів (у т.ч. ділові листи) керівництва бандерівців НКВС і МДБ у повоєнну пору не натрапляли. Однак, чекісти намагалися відстежувати “маршрути” пересування активістів визвольного руху і по тих “зернях”, які вдавалося відшукати.

Листи Василя Галаси, наприклад, знаходили на станції Заксин повіту Дуба у Чехословаччині (1947), в Олицькому р-ні Волинської обл. (1949), в Острозькому р-ні на Рівненщині (1949), у Рівненському та Березнівському р-нах тієї саме області (1952), Рогатинському р-ні на Івано-Франківщині (1952), у Лепесівському лісі на Хмельниччині (1953) [43]. Так само “з миру по нитці” стягували епістолярну спадщину Романа Шухевича. Приблизна “географія” знаходження його листів дуже розгалужена: Бережанський район Тернопільської обл. (1948), Городоцький район Львівської обл. (1948–1949), Золочівський район Львівської обл. (1949), Миколаївський і Стрийський р-ни Дрогобицької обл. (зараз – Львівська) (1950) [44]. Вражає розпорошеність епістолярію Василя Кука. Це Теремнівський р-н Волинської обл. (1946), Березнівський р-н Рівненської обл. (1946), Бережанський р-н Тернопільської обл. (1946), Золочівський р-н Львівської обл. (1947), Млинівський р-н Рівненської обл. (1949), Волинська обл. (1949), Рогатинський р-н Івано-Франківської обл. (1949), Бережанський р-н Тернопільської обл. (1950), Болехівський р-н Івано-Франківської обл. (1950–1951), Городоцький р-н Львівської обл. (1950), Демидівський р-н Рівненської обл. (1951), Стрийський р-н Львівської обл. (1951), Рогатинський р-н Івано-Франківської обл. (1951), Козівський р-н Тернопільської обл. (1951), Глибочицький р-н Тернопільської обл. (1952), Лепесівський ліс на Хмельниччині (1953), Рогатинський р-н Івано-Франківської обл. (1954) [42]. Дивно, чому досі не знайшлося жодного письмового артефакту Кука з тих часів, коли він перебував не в Західній Україні, а, наприклад, на Дніпропетровщині.

Листи націоналістичного підпілля працівники НКВС–МДБ УРСР перекладали з української (інколи – з польської [10, арк. 59]) на російську мову, адже діловодство в спецслужбах Радянської України з кінця 1920-х до початку 1950-х рр. велося виключно російською. За

нашими спостереженнями, на копіях більше всього залишилося автографів осіб, котрі працювали в управлінні 2-Н МДБ УРСР [45]. Утім, трапляються позначки і працівників МВС. Так, переклад листа Василя Галаси до провідника “477” від 2 квітня 1947 р. виготовив перекладач 6-го Перемишльського прикордонного загону Прикордонних військ МВС Українського округу молодший сержант Соловйов [10, арк. 57–59].

Крім зазначення назви свого підрозділу в структурі спецслужби, перекладачі наприкінці своїх “праць”, як правило, зазначали власне військове звання і/чи посаду, інколи – точну дату виготовлення копії. Мабуть не мало значення, яке військове звання мав “драгоман”. Так, лист Василя Кука до Миколи Козака за червень 1948 р. переклав генерал-майор Райхман [60]. Однак, все-ж-таки основний тягар несли особи з нижчими офіцерськими званнями – підполковники (Каганович [30, арк. 269–273]), майори (Биков [41, арк. 383], Клименко [21, арк. 24–26], Форманчук [7, арк. 192]), капітани (Ольховий [36, арк. 90–91], Свердлов [26, арк. 205–206]), лейтенанти (Бабенко [3, арк. 209–211], Вакуленко [9, арк. 96–111], Нікіфоров [33, арк. 244–245]). Перекладачі, з одного боку, часто спотворювали деякі деталі змісту листів. Утім, самі того не відаючи, вони зробили гарну послугу своїм нащадкам. Пройшов час, значну кількість унікальних оригіналів листів у радянські часи було знищено, а ось деякі їхні копії російською збереглися. Як це не парадоксально звучить, але підполковнику Кагановичу маємо завдячувати тим, що збереглося скопійоване ним листування між Романом Шухевичем і Василем Куком за січень 1945 – 1946 рр. [53], адже оригіналів даних джерел досі не виявлено.

Крім потреби перекладу з “чужої” як для керівного складу НКВС–МДБ української мови, поставала необхідність і в розшифруванні закодованих (повністю чи частково) ділових листів провідників ОУН(б) і УПА. Як правило, чекістам це вдавалося. Для прикладу, збереглася повністю розшифрована копія листа Романа Шухевича до Степана Бандери (від 22 липня 1946 р.) [39, арк. 54], багато частково розшифрованих копій листів Василя Галаси за 1949 і 1952 рр. [11, арк. 175–177; 16, арк. 198–203].

Нещодавно дослідник Олександр Іщук спробував застановитися над тим, яким чином відбувалося фондоутворення документів українського визвольного руху в ГДА СБУ. Він вияснив, що перша присутня спроба систематизації документів ОУН і УПА (у т.ч. листів) була

здійснена у першій половині 1960-х рр. за вказівкою голови КДБ УРСР Віталія Нікітченка. Одним з активних виконавців цього розпорядження став підполковник Махов. Що важливо, при цьому документи стягувалися і з областей. Результатом стало створення багатотомних справ 372, 376, 398 фонду 13 [48, с. 87–90]. А ось те, яким чином відбувалося формування інших фондів згаданого архіву, ще чекає на свого дослідника.

У цілому ділові листи провідників ОУН(б) і УПА збереглися досить добре. Повністю згаслий текст з документів блоку № 2 має всього 4 документи – 3 листи провідника Закарпатського краю ОУН(б) Василя Галаси до провідника Перемишльської округи цього краю Мирослава Гука (за 29 червня 1946 р., липень 1946 р., 20 серпня 1947 р.), а також 1 лист Осипа Дякова до провідника Львівської округи “Бора”, написаний у вересні 1948 р. Трапляються і тексти “на межі” згасання. Вже зараз листам Василя Галаси до Мирослава Гука, які датовано 15 вересня і 31 жовтня 1946 р. відповідно, конче необхідна допомога реставраторів [11, арк. 56, 76–77].

Загалом, в історії ГДА СБУ систематичного відновлення пошкоджених артефактів, як це притаманно для будь-якої класичної архівної установи, не було. Реставрували лише те, що було потрібне для точної оперативної роботи. Станом на 1951 р. графологічну експертизу рукописів здійснювало відділення “Д” МДБ УРСР [4, арк. 248]. Так, у 1953 р. працівники відділення графічних досліджень 3-го спецвідділу МВС УРСР відновлювали тексти кількох розірваних на шматки листів українських повстанців [6, арк. 172]. Графологічна експертиза задля ідентифікації автора проводилася кабінетом дослідження документів МВС УРСР в 1954 р. [5].

Хоча зміст листів керівництва ОУН(б) і УПА має істотний інформаційний потенціал, треба обов’язково зважати на його обмеженість. У документі ОУН(б) “Конспірація”, який, очевидно, набув поширення після радянсько-німецької війни, наголошувалося, що листи-“естафети” можна писати тільки в лаконічній формі й лише у екстрених випадках. Заборонялося згадувати будь-які “звання” – провідник, командир і т.д. Не можна було вказувати місце розташування організації, лінію зв’язку, організаційні клітини, персональні дані, місця в організації, які займають члени, де члени розташовуються, організаційні інструкції, зміни у діяльності організаційної клітини, плани роботи організації. Рекомендувалося писати кодом чи шифром про організаційну побудо-

ву, давати характеристику членів організації, зміни в організації. Заборонялося зовсім писати про “кількість членів, озброєння, стан продовольчих і технічних складів, точні лінії зв’язку”. Коли адресат прочитав штахетку, він її одразу мав знищити [12, арк. 117].

Які основні сюжети листування провідників ОУН(б) і УПА?

Одна з наріжних тем ділового листування керівників українсько-го визвольного руху – обговорення поточних, важливих і не дуже, “внутрішніх” організаційних справ. Вівся жвавий обмін думками щодо нарад, навчання організаційного активу, візитів, поїздок провідників та командирів, підробки необхідних для безпечного пересування документів. Йшлося про рейди, діяльність кур’ерів, специфіку пересування в “ураженій” радянською владою місцевості, пункти зв’язку.

Попри заборону, в листах часто відкрито йшлося про фінансові справи. Роман Шухевич, наприклад, скаржився у листі від 26 січня 1947 р. на адресу “1516”, що чомусь не одержав 100 тис. крб. і 1,4 тис. польських злотих. Містилося прохання вияснити причини зволікання [28, арк. 110–112].

Детально відстежувалися випадки загибелі і смерті підпільників, особливо керівного активу (Бусол, Клячківський). Як видно з листів, після смерті останнього виникла проблема з наступником [30, арк. 269–273]. Якщо про смерть Клячківського Шухевич дізнався швидко, то вістка про загибель у Чехословаччині Дмитра Маївського-“Тараса” і Дмитра Перебийноса-“Трицяя” надійшла йому не по “гарячих слідах”, а лише в квітні 1946 р. [30, арк. 247–248]. Не виключено, що підвів оунівський зв’язок. Недаремно Бандера, який з 1945 р. перебував у американській зоні окупації Німеччини, намагався, часто безрезультатно, налагодити зв’язок з підпіллям ОУН(б) на УЗ. Функціонування зв’язку виявилось слабкою ланкою бандерівського руху, в яку швидко проникло МДБ. Однією з відомих провокацій останньої структури стала, наприклад, радіогра з ЗЧ ОУН від імені члена Проводу ОУН(б) на УЗ Петра Федуну [18, арк. 69–74].

Не обходили стороною учасники епістолярного діалогу і “внутрішні” конфлікти. Зокрема, не давала їм спокою проблема “далеківців” – опозиції в ОУН(б) на Волині, яка з кінця 1945 року громадилася навколо Степана Янишевського-“Далекого” і виступала проти бездумної “чистки” Службою безпеки організаційного активу від радянських агентів [9, арк. 142]. Санкцію на це “полювання на відьом” надав провід ОУН(б) на ПЗУЗ на чолі з Миколою Козаком-“Смоком”.

До речі, в листах знайшлося місце і конфліктам особистим – між лідерами визвольного руху в Україні. Так, Роман Шухевич з прохолодою ставився до Василя Кука [23, арк. 23–25]. Існували тертя між Миколою Козаком–“Смоком” і Шухевичем [30, арк. 257–261].

Турбували учасників епістолярного діалогу (Петро Федун, Василь Кук) і негаразди у Закордонних Частинах ОУН, зміни у програмових засадах Української Головної Визвольної Ради (заміна положення про боротьбу за УССД ідеєю про відновлення УНР) [38, арк. 25–35]. Василь Кук також критикував УНРаду [11, арк. 180–190]. Мовляв, під “дахом” цієї структури так і не вдалося об’єднати різні еміграційні напрямки українства. Щоб “конфлікту думок” не сталося в ОУН(б) на УЗ, провідники всебічну увагу приділяли дисципліні кадрів.

Цікаво також спостерігати Шухевича, Кравчука та інших у несподіваному ракурсі редакторів та критиків пропагандистських видань, некрологів. Роман Шухевич особисто рецензував некролог на командира УПА–Північ Клячківського [30, арк. 27–30]. Вони встигали обмінюватися правками до навчальних розробок, листівок, брошур та іншої “поточної” пропаганди.

Провідники ОУН(б) і УПА постійно аналізували ворожі джерела інформації, адже ворога, як відомо, завжди треба знати “в лице”. У листах йдеться про прочитані книжки, причому не лише українських авторів, оглядаються свіжі радянські та польські газети [55, арк. 57–61, 69–73]. Василь Кук ділився зі своїми адресатами враженнями від почутого на радіо “Голос Америки” [11, арк. 180–190; 18, арк. 134]. Як справжні розвідники, керівники повстанського руху вивчали права, надані громадянам Конституцією СРСР, виборчу систему держави (Федун Петро) [17, арк. 97], військовий бюджет (Шухевич Роман) [30, арк. 280–281], аналізували статистику про розвиток економіки країни. Недаремно активний борець з українським націоналізмом, працівник НКВС Сергій Карін назвав вишкільного референта Проводу ОУН(б) на УЗ Якова Бусола–“Галину” “фанатиком цифр і економічних викладок” [50, с. 56]. Складається враження, що Василь Кук чи Дмитро Маївський знали марксизм-ленінізм (ідеологічну зброю свого супротивника) краще, ніж такі маститі їхні опоненти з радянського боку як, наприклад, Сергій Карін. Роман Шухевич в листі до Василя Кука під враженням від прочитаної книги англійця Джинса погрожував розкритикувати діалектичний матеріалізм [30, арк. 280–281]. Предметом дошкульної критики Кука стали політичні погляди (“філософія”)

Дмитра Донцова [25, арк. 305–311]. Про що це говорить? Лідери націоналістичного руху були не лише “вояками”-практиками, але й знали ціну науці, “світській” літературі, філософії. Невже у повоєнному підпіллі на такі справи було вдосталь часу?

Активно обговорювалися міжнародні події, зокрема антагонізм між двома “імперіалізмами” – капіталістичним і радянським. Василь Кук доводив до відома своїм підлеглим, що ось-ось розпочнеться III-я Світова війна, в якій зіткнуться інтереси Радянського Союзу – з одного боку і США та Англії – з іншого [15, арк. 178–191; 37, арк. 206–219]. Зачіпала підпільників і війна в Кореї (1950–1953 рр.) [37, арк. 206–219]. Керівники бандерівців усвідомлювали, що вони не одні у світі ведуть боротьбу за визволення свого народу – шукали контактів з націоналістичним підпіллям Естонії та Литви [16, арк. 198–203], вихідцями з польської Армії Крайової.

Досить цінними є свідчення підпільників про хід встановлення радянської влади на західноукраїнських землях. Вони відслідковували радянські “проекти” на ЗУЗ – форсовану колективізацію, насичення місцевої адміністрації вихідцями “зі сходу”, післявоєнну грошову реформу [28, арк. 108–109].

А як Роман Шухевич ставився до радянської влади? У фокусі його постійно перебувала радянська Червона Армія. В одному зі своїх листів до Василя Сидора за 1945 р. він констатував, що червоноармійці, повертаючись після звільнення країн Східної Європи від нацистів назад, критикують радянські колгоспи [13, арк. 134–135]. Командир УПА також цікавився ходом створення військових містечок і складів зброї. Абсолютно забута подія – пропозиція “Сови” (дехто припускає, що за цим псевдонімом ховався Шухевич) про переговори, викладена у листі від 10 квітня 1948 р. до першого секретаря Львівського обкому КП(б)У Івана Грушецького [32, арк. 103].

Вербування працівниками МДБ агентів, створення ними псевдоповстанських структур (наприклад, організації “ОБЗВУ” [14, арк. 261–273], агентурно-оперативних груп), блокада лісових масивів, ув’язнення підпільників у тюрмах – все це добре відображається у листах. В травні 1949 р. Роман Шухевич у листі до “Дем’яна” застерігав, що працівники МДБ намагаються вербувати агентів навіть серед оунівської рідні та коханок [20, арк. 215–217]. І дійсно, радянські спецслужби часто “перегравали” бандерівців, “обплутуючи” підпілля своєю агентурою. Чого варта, наприклад, історія з захопленням про-

відника ОУН(б) на ПЗУЗ Василя Галаси, “розіграна” МДБ за участю радянського агента – колишнього провідника Кам’янець-Подільської округи Подільського краю ОУН(б) на ЗУЗ [52].

З епістолярію складається уявлення про протидію українського націоналістичного підпілля діяльності радянського партійного активу, виборам у Верховну Раду СРСР, включенню Західної України до складу УРСР, тощо. Кука зацікавило вбивство радянського публіциста Ярослава Галана [26, арк. 205–206]. З проханням надати всебічну інформацію про цю резонансну подію він звернувся до керівника львівського підпілля Романа Кравчука.

У своїх листах керівний актив ОУН(б) на УЗ уважно відстежував настрої українських громадян, їхнє ставлення до радянської влади та ОУН і УПА. Яків Бусел, наприклад, встановив, що цивільні українці налаштовані проти проведення переговорів між УПА та радянською владою у 1945 р. [23, арк. 450]. Фіксувалося все те, що могло дискредитувати “світлі” перед цивільними – переселенські акції 1944–1946 рр., зокрема виселення українства до Сибіру [34, арк. 20] та Середньої Азії [28, арк. 110–112], акція “Вісла”, голод 1946 р. [19, арк. 183–187] тощо. В-основному провідники визвольного руху твердо оцінювали стан, в якому після війни опинилися цивільні українці, намагалися надавати їм допомогу. Наприклад, всіляко підтримувалися родини, вихідці з яких пішли у повстанці. Однак інколи бандерівці, як видно з листів, у своїх оцінках перебирали куті меду. Так, вони чомусь вважали, що потрібно популяризувати УГКЦ, хоча популярність греко-католиків, як правило, не виходила за межі Збруча. З іншого боку, керівники повстанців в Україні критикували окремих греко-католиків за спотворення образу бандерівщини. У березні 1950 р., наприклад, Роман Шухевич написав діячу УГКЦ, члену президії УГВР Хмелевському листа, в якому дорікнув, мовляв редемпторист о. Девохт неправильно проінформував Папу Римського про визвольну боротьбу в Україні [29, арк. 147–148].

У листах помітне намагання лідерів визвольного руху реформувати ОУН(б) і УПА, адже радянські виклики післявоєнного часу диктували своє. У 1945-му Роман Шухевич видав наказ про подрібнення УПА на невеликі боївки і переведення останніх у глибоке підпілля. Де-факто це означало кінець для багатьох збройних формувань УПА на Волині. Але головний командир УПА не мав сталої думки на ці речі. У листі до Дмитра Маївського Шухевич від 17 жовтня 1945 р.,

наприклад, він виступив проти ліквідації УПА [27, арк. 138–139]. Зате зміст його недатованого листа до Василя Сидора протилежний [13, арк. 134–135]. Так само наказується подрібнити підрозділи УПА на невеличкі боївки й перевести їх у підпілля у листі Шухевича до “Йордана” від 16 серпня 1945 р. [31, арк. 289–290]. Йшло активне обговорення планів “Олег” [24, арк. 16а], “Дажбог”, “Оса” [18, арк. 301]. Оунівцям рекомендувалося в деяких випадках виступати від імені УГВР [30, арк. 280–281].

Таким чином, починаючи з 1945 р. ділові листи у відсотковому відношенні активно витісняли інші різновиди документації ОУН(б) і УПА. Фонди ГДА СБУ є справжнім клондайком таких листів. Діловий епістолярій, за деякими винятками, досі практично не досліджений, хоча в цьому давно назріла потреба. Без з’ясування інформаційного потенціалу ділових листів Степана Бандери, Романа Шухевича, Василя Кука та інших лідерів українського визвольного руху палітра історії України в другій половині 1940-х – у 1950-х рр. залишатиметься збідненою і неповною.

Джерела і література:

1. *Б. авт.* Твори Петра Федуна-“Полтави”: повернення із небуття // <http://dontsov-nic.org.ua> (режим доступу: 17.06.2010)
2. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 2 (4 Упр.). – Оп. 37 (1960 р.). – Спр. 15.
3. ГДА СБУ. – Ф. 2 (4 Упр.). – Оп. 37 (1960 р.). – Спр. 29.
4. ГДА СБУ. – Ф. 2 (4 Упр.). – Оп. 38. – Спр. 2.
5. ГДА СБУ. – Ф. 2 (4 Упр.). – Оп. 38. – Спр. 18.
6. ГДА СБУ. – Ф. 2 (4 Упр.). – Оп. 39 (1956 р.). – Спр. 9. – Т. 9.
7. ГДА СБУ. – Ф. 2 (4 Упр.). – Оп. 40 (1960 р.). – Спр. 2.
8. ГДА СБУ. – Ф. 2 (4 Упр.). – Оп. 40 (1960 р.). – Спр. 20. – Ч. 5. – Арк. 17 (конверт). – Арк. 4 (конверт № 2); ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9115. – Т. 48. У цих документах лише згадується про виявлення “архіву” Кука, його повного опису немає.
9. ГДА СБУ. – Ф. 2 (Упр. 2-Н). – Оп. 57 (1953 р.). – Спр. 4. – Т. 1.
10. ГДА СБУ. – Ф. 2 (Упр. ББ). – Оп. 90 (1951 р.). – Спр. 33.
11. ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 74914-фп. – Т. 6.
12. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 17.
13. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 18.
14. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 20.
15. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 26.

16. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 75.
17. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 38.
18. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87.
19. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 398. – Т. 6.
20. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 398. – Т. 23.
21. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 398. – Т. 57.
22. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-7447. – Т. 1. – Ч. 3.
23. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-7736. – Т. 2. – Арк. 450 (конверт).
24. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-7736. – Т. 7.
25. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-7736. – Т. 8.
26. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-7736. – Т. 16.
27. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 3.
28. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 5.
29. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 20.
30. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 52.
31. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 54.
32. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 63.
33. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9108. – Т. 2.
34. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9108. – Т. 3.
35. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9112. – Т. 7.
36. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9112. – Т. 9.
37. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9112. – Т. 12.
38. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9115. – Т. 48.
39. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9115. – Т. 55.
40. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. 19127. – Т. 5.
41. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. 19127. – Т. 18.
42. Див. маргіналії на листах: ГДА СБУ. – Ф. 2 (Упр. 2-Н). – Оп. 57. – Спр. 4. – Т. 1. – Арк. 41 (конверт). – Арк. 6; Там само. – Ф. 6. – Спр. 74914-фп. – Т. 6. – Арк. 180–190; Там само. – Ф. 65. – Спр. С-7736. – Т. 3. – Арк. 145; Там само. – Т. 7. – Арк. 16а (конверт); Там само. – Т. 16. – Арк. 253 (конверт); Там само. – Спр. С-9079. – Т. 32. – Арк. 80; Там само. – Т. 50. – Арк. 224–226; Там само. – Спр. С-9108. – Т. 3. – Арк. 20; Там само. – Спр. 27314. – Т. 33. – Арк. 189 (конверт); Там само. – Арк. 189 (конверт).
43. Див. маргіналії на листах: ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 74914-фп. – Т. 6. – Арк. 215 (конверт); Там само. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 20. – Арк. 40–50; Там само. – Т. 75. – Арк. 204–207; Там само. – Спр. 398. – Т. 7. – Арк. 109–110; Там само. – Ф. 65. – Спр. С-7443. – Т. 4. – Арк. 93–101; Там само. – Спр. С-7736. – Т. 7. – Арк. 16а (конверт); Там само. – Спр. С-9108. – Т. 10. – Арк. 296–298; Там само. – Арк. 266 (конверт).

44. Див. маргіналії на листах: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 42. – Арк. 197; Там само. – Ф. 65. – Спр. С-7447. – Т. 5. – Ч. 1. – Арк. 72–73; Там само. – Спр. С-9079. – Т. 5. – Арк. 110–112; Там само. – Т. 20. – Арк. 147–148; Там само. – Т. 57. – Арк. 32–33; Там само. – Спр. 19127. – Т. 18. – Арк. 382.
45. Див. приписки про це: ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-7736. – Т. 8. – Арк. 313–314; Там само. – Спр. С-9079 (“Берлога”, Київська колекція). – Т. 59. – Арк. 20–21; Там само. – Т. 26. – Арк. 12 (конверт).
46. Життя і діяльність Степана Бандери: документи й матеріали / Посівнич М. (ред., упоряд.). – Тернопіль: Астон, 2008.
47. *Іщук О., Ніколаєва Н.* Проекти нагород УПА // Воєнна історія. – 2008. – № 5.
48. *Іщук О.* Узагальнення органами КДБ УРСР досвіду боротьби з підпіллям ОУН та УПА: до створення відомчої тематичної колекції архівних документів (1959–1964 рр.) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2009. – № 1.
49. *Ковальчук В.* Вступ / УПА і запілля на ПЗУЗ. Нові документи / Ковальчук В., Марчук І. (упоряд.). – Київ–Торонто, 2010. – (Серія “Літопис УПА. Нова серія”. – Т. 14).
50. *Ковальчук В.* Шухевич прагнув зв’язатися з Тичиною чи Богомольцем // Країна. – 2010. – 7 травня. – № 16.
51. *Ленківський С.* Український націоналізм. Твори / Сич О. (ред.). – Івано-Франківськ: Лілея–НВ, 2002. – Т. 1.
52. Листи від В. Галаси до “Скоба”: ГДА СБУ. – Ф. 2 (4 Упр.). – Оп. 37 (1960 р.). – Спр. 33. – Арк. 19–26; ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 74914-фп. – Т. 6. – Арк. 171–173; ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 26. – Арк. 180.
53. Листи від В. Кука до Р. Шухевича: ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 52. – Арк. 263–273. Листи від Р. Шухевича до В. Кука: ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 52. – Арк. 27–30, 257–262, 274–276, 277–281.
54. *Мороз В.* Лист Петра Полтави до Романа Шухевича як джерело до вивчення проблем українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ ст. // Військово-історичний вісник Львівського військового інституту ім. П. Сагайдачного. – Львів, 2004.
55. Особливо вирізнявся своїм пієтетом до свіжої преси Василь Галаса: ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 74914-фп. – Т. 6. – Арк. 57–61, 69–73.
56. Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950). – Київ: ПП Сергійчук М.І., 2007. – Т. 1.
57. Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939–1959) / Богдан В., В’ятрович В., Кокін С., Сергійчук В., Сердюк Н. (ред.), Білоконь І., Кокін С., Сердюк С. (упоряд.). – Київ: ПП Сергійчук М.І., 2009. – Т. 1.

58. Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939–1959) / Богдан В., В'ятрович В., Кокін С., Сергійчук В., Сердюк Н. (ред.), Білоконь І., Кокін С., Сердюк С. (упоряд.). – Київ: ПП Сергійчук М.І., 2009. – Т. 2.

59. Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939–1959) / Богдан В., В'ятрович В., Кокін С., Сергійчук В., Сердюк Н. (ред.), Білоконь І., Кокін С., Сердюк С. (упоряд.). – Київ: ПП Сергійчук М.І., 2009. – Т. 3.

60. Твердження історика В. Огородніка.

Володимир Ковальчук (*Київ, Україна*) Ділові листи керівництва ОУН(б) і УПА (за матеріалами фондів Галузевого державного архіву Служби безпеки України)

В статті досліджені ділові листи керівництва ОУН(б) і УПА, що зберігаються у фондах Галузевого державного архіву Служби безпеки України. Встановлене місце ділового епістолярію в структурі повстанського документообігу, а також його інформаційний потенціал.

Ключові слова: діловий лист, фондоутворення, інформаційний потенціал, ОУН(б), УПА.

Владимир Ковальчук (*Киев, Украина*) Деловые письма руководства ОУН(б) и УПА (по материалам фондов Отраслевого государственного архива Службы безопасности Украины)

В статье исследованы деловые письма руководства ОУН(б) и УПА, которые сохранились в Отраслевом государственном архиве Службы безопасности Украины. Установлено место деловых писем в структуре повстанческой документации, проанализирован их информационный потенциал.

Ключевые слова: деловое письмо, формирование фонда, информационный потенциал, ОУН(б), УПА.

Volodymyr Kovalchuk (*Kyiv, Ukraine*) Business letters of leaders of the Organization of the Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army in funds of the State archive of Security service of Ukraine

In article the author investigates business letters of leaders of the Organization of the Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army in funds of the State archive of Security service of Ukraine. The place of business letters in structure of the insurgent documentation is analyzed, their information potential is established.

Key words: business letter, information potential, formation of fund, OUN(b), UIA.